

*І.М.Зеліско ,
д. е. н. , доцент, м. Київ*

ГЕНЕЗИС ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ

GENESIS AND EVOLUTION OF ECONOMIC CATEGORY FINANCIAL RESOURCES

В статті представлено еволюцію поглядів на економічну категорію «фінансові ресурси». Проаналізовано трактування фінансових ресурсів за умов адміністративної економіки, у трансформаційний період та за ринкових економічних відносин. Виявлено взаємозв'язок трактування фінансових ресурсів з фінансовими відносинами в суспільстві.

***Ключові слова:** фінансові ресурси, фінанси, суспільне відтворення, фінансові відносини. генезис, еволюція, економічна категорія.*

In the article presents the evolution of views on economic category "financial resources".. Analyzed interpretation of financial resources under administration economy, transformation period and for market economic relations. The interrelation interpretation of financial resources from the financial relations in society.

***Keywords:** financial resources, finance , social reproduction, financial relations, genesis, evolution, economic category.*

Постановка проблеми. Глобалізаційні засади функціонування світової економіки, наявність значних фінансових протиріч на світовому фінансовому ринку, необхідність системного реформування економіки України та пере форматування фінансових відносин зумовлюють необхідність переосмислення економічної сутності та значення фінансових

ресурсів в економічній системі держави, їх ролі в управлінні діяльністю підприємств.

Визначення поняття «фінансові ресурси», його змістове наповнення залишається досить актуальним в сучасній економічній науці. Розглядаючи генезис та еволюцію фінансових ресурсів, спостерігається тенденція зміни поглядів щодо розуміння економічної сутності, значення та функцій фінансових ресурсів в залежності від моделі фінансових відносин в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню фінансових ресурсів приділено значну увагу в наукових розробках багатьох вчених. Особлива увага приділена ролі фінансових ресурсів в системі суспільного відтворення такими вченими як О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, П.А. Стецюк, О.О. Непочатенко, П.Т. Саблук, та іншими. Проте, сучасне трактування змісту та характерних властивостей фінансових ресурсів через призму генезису та еволюції поглядів на економічну категорію потребують подальшого дослідження та систематизації.

Постановка завдання. У спеціальній літературі з теорії фінансів, фінансів підприємств, фінансової діяльності суб'єктів господарювання, фінансового аналізу та фінансового менеджменту, однією із економічних категорій, що найбільш частіше застосовується є фінансові ресурси. Проте, наявною є відсутність єдності серед вчених щодо розуміння економічної сутності, змістового наповнення та ролі фінансових ресурсів у фінансовій теорії і практиці діяльності економічних суб'єктів.

Виникнення економічної категорії «фінансові ресурси» пов'язане із зародженням та розвитком фінансів. Враховуючи те, що фінанси є історичною категорією, вони набувають нового змістового наповнення та інтерпретації у відповідності до змін суспільного устрою.

Метою даної статті є розгляд економічного змісту фінансових ресурсів та виявлення їх характерних властивостей, з урахуванням генезису та еволюції

цієї економічної категорії, сформованих під впливом існуючих фінансових відносин в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Генезис являє собою філософську категорію, яка застосовувалась щодо понять про походження природи та буття. Генезис у перекладі з грецької означає виникнення, походження, зародження, початок будь-чого, процес створення, тобто в науці тлумачення цього терміну пов'язане із наступними інтерпретаціями щодо об'єкту дослідження: його виникнення і походження, становлення та процес розвитку, метаморфози та певний стан. Генезис відіграє важливу методологічну роль у пізнанні буття, особливо в науках, що досліджують процеси розвитку [1].

Термін „ресурси” походить від французького слова „ressource”, яке означає засіб, що застосовується для досягнення результату. Ресурси застосовується у багатьох сферах та галузях: від біології, математики, медицини, психології, соціології, до економіки, техніки, політології, тощо. Термінологія багатьох наук пов'язана із словом ресурс, щодо економіки, виділяють наступні ресурси - природні, трудові, матеріальні, економічні та фінансові [9].

Товарні та грошові відносини були наявні до виникнення поняття та терміну «фінанси». Подальший розвиток товарно - грошових відносин та виникнення держави призвів до виникнення фінансів. Для виконання функцій, покладених на державу, необхідною передумовою є акумуляція і розподіл ресурсів, тобто валовий внутрішній продукт та національний дохід є матеріальним джерелом існування фінансів. Тому під фінансами розуміють економічні відносини, які виникають у зв'язку із об'єктивною необхідністю розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту [12,с.18]. Матеріальний зміст фінансів розкривається завдяки існуванню фінансових ресурсів.

Генезис економічної категорії «фінансові ресурси» знаходиться в залежності від концептуальних підходів до визначення ролі фінансів у

економічній системі та їх місця у відтворювальному процесі [10,с.10]. Для держави та економічного суб'єкту найважливішим індикатором його діяльності є позитивна результативність використання фінансових ресурсів. Через механізми формування, мобілізації, нагромадження, розподілу, перерозподілу і використання реалізується фінансова політика на макро- та мікрофінансових рівнях. В свою чергу фінансова політика має на меті досягнення економічної мети функціонування суб'єктів фінансових відносин.

Для фінансових ресурсів як досить складної економічної категорії притаманною є зміна важливих своїх елементів відповідно до економічних трансформацій, що відбуваються в країні. У зв'язку з цим, у вчених щодо визначення поняття «фінансові ресурси» в різні часи наявні певні особливості в трактуваннях.

Фінансові ресурси, за часів адміністративної економіки, в системі розподільчих відносин виступали в якості посередника між державою, підприємствами та населенням : „...часть финансовых ресурсов подлежит перераспределению в интересах государства, часть остается в распоряжении предприятия для удовлетворения собственных нужд” [11, с.97]. Вони були представлені в якості цінового виразу наявного ресурсного потенціалу. Тому звичайно, що в радянській фінансовій літературі були представлені надмірна матеріалізація та посередницькі функції фінансових ресурсів.

За радянських часів в багатьох джерелах, фінансові ресурси були представлені в якості або грошових засобів, або фондів грошових ресурсів, що створилися в процесі первинного та вторинного перерозподілу вартості ВВП, в результаті чого створюється національний дохід, який в подальшому є джерелом формування фондів споживання та нагромадження.

Характерною ознакою та спільним недоліком тих часів у визначенні категорії „фінансові ресурси” є відсутність різниці між фінансовими ресурсами держави і економічного суб'єкту, тобто превалюють визначення в макроекономічному контексті.

Нівелювання різниці між фінансовими ресурсами на макро- та мікроекономічному рівнях має певне пояснення з точки зору адміністративної - командної, планової економіки в сенсі необхідності забезпечення державою потреб у будь-яких ресурсах в межах всієї країни. Проте, необхідним є врахування вагомої різниці між фінансовими ресурсами окремих економічних суб'єктів і загальнодержавними, виходячи із несхожості їх структури. Необхідно зазначити, що при умові повної залежності підприємств від галузевих міністерств, за радянських часів наявною була різниця в методах управління фінансовими ресурсами підприємств. Це пояснюється різницею функцій фінансів на мікро- і макрорівнях економіки та їх матеріальних носіїв – фінансових ресурсів.

Ринкові економічні перетворення, які відбувалися із набуттям незалежності в Україні стали значним поштовхом до світоглядних змін в науці, в тому числі в фінансовій теорії. У зв'язку із цим, фінансові ресурси набули нового сутнісного змісту та ролі в процесах суспільного відтворення за часів зародження нових економічних умов господарювання.

Новий тренд у поглядах багатьох вчених на фінансові категорії сформувався під час зародження ринкового економічного механізму. В ті часи актуальним було правило: „финансовые ресурсы – это единый вид ресурсов субъекта хозяйствования, который имеет способность трансформироваться непосредственно и с минимальным временным лагом в любой другой вид ресурсов” [4, с. 6].

Зароджувалися тільки певні орієнтири щодо сутності ринкових механізмів та важелів господарювання, тому перед економічними суб'єктами постало завдання використання джерел існування та розвитку. Функціонування на засадах комерційного розрахунку, який передбачав принципи самофінансування, саморегулювання та самоокупності переформатувало бачення джерел фінансування та зосередило увагу на внутрішніх витках – прибуток, амортизаційні відрахування. Проте, внутрішні джерела або задовольняли частково потреби діяльності, або були

майже відсутні в перехідний період, під час становлення ринкових засад господарювання. Тому, залучення банківських кредитів та інших інструментів запозичень було актуальним питанням фінансування потреб діяльності та розвитку багатьох економічних суб'єктів різноманітних форм власності.

Саме в цей час, науковці почали відмічати зміни у визначеннях фінансових ресурсів. Їх з'явилась велика кількість, що свідчило про те, що як на державному рівні, так і в наукових колах не була сформована теоретична концепція змін, що відбувались та не розроблено практичних заходів реалізації цих процесів. Крім того, науковці у своїх поглядах розділилися: на прихильників швидких змін за існуючою моделями фінансових відносин в західних країнах; на ярих опонентів нових перетворень та на тих, що вбачали поступові, еволюційні зміни з урахуванням економічних умов в державі за тих часів [10].

Так, Ю. В. Петленко вважав, що „фінансові ресурси – це грошові кошти, які залучені в господарський оборот підприємства із різних джерел, сформованих під впливом організаційно–правових форм господарювання, призначених для покриття його власних потреб” [7, с.107]. В. М. Опарін формулює, що „Фінансові ресурси – це сума коштів, спрямованих в основні засоби та обігові кошти підприємства”, тобто пропонує найпростіше та актуальне визначення [6, с.11].

Цілком очевидним є існування загальної тенденції щодо усвідомлення різниці функцій фінансів на мікро– і макрорівнях економіки. Це дало підстави виділити фінансові ресурси підприємства в окрему категорію більшістю вчених.

Наступним спірним напрямом у визначенні фінансових ресурсів є їх розгляд в якості ліквідних оборотних засобів. Це пов'язано із тим, що за часів переходу до ринкових умов господарювання, економічні відносини ґрунтувалися на грошових відносинах. Тому, деякі автори вважали за необхідне продемонструвати в своїх працях характерні відмінності

фінансових ресурсів та ліквідних оборотних засобів з використанням виручки від реалізації продукції. Необхідно зазначити, що такий підхід свідчить про те, що в розрахунках буде використана лише частина ліквідних засобів, що залишиться після відшкодування витрат на виробництво та збут продукції.

Вищезазначені міркування підтверджуються науковцями, які вважають, що ліквідні оборотні засоби виступають якісними елементами фінансових ресурсів. Так, з цього приводу зазначається: „...фінансові ресурси – це найліквідніші активи підприємства, до складу яких належать грошові надходження та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції, готова продукція й поточна дебіторська заборгованість” [5, с.65].

Наявною сучасною тенденцією є залучення категорії „капітал” для розкриття змісту фінансових ресурсів. Якщо це поняття використовувати з точки зору отримання доходів та прибутків, то фінансові ресурси є базисними, а воно є вторинним. Структура фінансової звітності враховується при формулюванні сучасних визначень фінансових ресурсів, тому що її будова не дає можливості виявити різницю між джерелами фінансових ресурсів та капіталом. Тобто, у формах фінансової звітності підприємств презентуються їх капітал та зобов'язання, що присутні в господарському обороті, а не фінансові ресурси в первинній формі.

Для економічного суб'єкта всі фінансові ресурси, якими він володіє та розпоряджається являються зобов'язаннями, у зв'язку із тим, що вони вкладені, залучені або позичені. Їх вид визначається статусом суб'єктів від яких вони надходять. Таким чином, у підприємства як у юридичної особи завжди є зобов'язання перед своїми засновниками, інвесторами і кредиторами і весь його пасив відображає склад цих зобов'язань” [8, с.189].

Заслуговує на увагу визначення фінансових ресурсів підприємств з точки зору ліквідності активів, яке запропоновано О.Є. Гудзь : «... фінансові ресурси підприємства – це сукупність усіх високоліквідних наявних активів, які перебувають у розпорядженні підприємства й призначені для виконання

фінансових зобов'язань і розширеного відтворення» [3, с.30]. Також фінансові ресурси презентуються з точки зору фінансового управління, головним завданням якого є забезпечення неперервності руху грошових потоків : «... фінансові ресурси підприємства (суб'єкта господарювання) – це його найбільш ліквідні активи, що забезпечують неперервність руху грошових потоків» [10, с.46].

Таким чином, вважаємо доцільним розглядати фінансові ресурси підприємств як грошові та інші ліквідні оборотні засоби, що нагромаджені й авансовані з власних, позикових та залучених джерел у господарську діяльність підприємства задля задоволення економічних потреб та інтересів його власників, учасників або інших зацікавлених осіб.

Для глибшого розуміння фінансових ресурсів підприємств представимо функції, які вони виконують. Отже, комплексний підхід розгляду сутності категорії „фінансові ресурси підприємства” припускає виділення наступних функцій.

Створення фінансового базису для стартової діяльності підприємства. На першому етапі створення підприємства фінансові ресурси можуть формуватися без позикових коштів, а за рахунок внесків засновників, які набувають форм грошових ресурсів, майнових внесків, емісії цінних паперів.

Забезпечення простого або розширеного відтворення та безперервності виробничого процесу. Просте відтворення ґрунтується на використанні амортизаційних відрахувань, а розширене - за рахунок отриманого прибутку та здійснення капіталовкладень.

Безперервність виробничого процесу реалізується з одного боку забезпеченістю фінансовими ресурсами, з іншого - результатами їх використання у процесі виробництва.

Підтримка фінансової стійкості й збалансованості. Такий фінансовий стан підприємства можливо забезпечити за рахунок оптимального якісного складу фінансових ресурсів.

Висновки. Наведені визначення та трактування економічної категорії „фінансові ресурси”, з точки зору їх генезису та еволюції, окреслюють залежність сформульованих визначень від сформованих в країні фінансових відносин, економічного стану та рівня розвитку країни, моделі фінансових відносин, що сформувалися в суспільстві. У нерозривному зв’язку із цими процесами відбувається трансформація змісту економічної категорії «фінансові ресурси». Фінансові ресурси можна застосовувати в якості управлінського інструменту, виходячи із впливу їх на виробничі процеси. Вони характеризуються матеріальними ознаками із різними значеннями та рівнями ліквідності. Згідно з відтворювальною теорією, саме цей аспект уможливорює прояв фінансових ресурсів на всіх етапах виробничого відтворення.

Література.

1. Академічний тлумачний словник української мови. – Режим доступу: <http://www.sum.in.ua/s/ghenezys>. – Заголовок з екрану.
2. Балабанов И.Т. Финансовый менеджмент / И.Т. Балабанов - М.: Финансы и статистика, 1994. – 224 с.
3. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія / Гудзь О.Є. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007 – 578 с.
4. Ковалёв В.В. Финансовый анализ. / В.В. Ковалёв – М.: Финансы и статистика, 1996. – 318 с.
5. Масловська Л.Ц. Оптимізація структури фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / Л. Ц. Масловська, Л. В. Недільська // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 65 – 69.
6. Опарін В.М. Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення / В.М. Опарін // Вісник НБУ. – 2000. – Травень. - С. 10 - 11.
7. Петленко Ю. Проблеми забезпечення обіговими коштами в умовах економічної кризи / Ю. Петленко // Фінанси України. – 1998. – № 9. – С. 106 - 108.

8. Ребець О.М. Оцінка формування фінансових ресурсів підприємства в умовах ринку / О.М. Ребець // Часопис Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: науковий журнал. - Івано-Франківськ, 2010. – Вип. 2. – С. 187 – 196.
9. Ресурсы // Глоссарий. ru. – Режим доступу: http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RQlxzwx:#gltop. – Заголовок з екрану.
10. Стецюк П.А. Теорія і практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монографія / Стецюк. П.А. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 386 с.
11. Точильников Г.М. Социалистические финансы: вопросы теории / Г.М. Точильников. – М.: Наука, 1980. – 200 с.
12. Фінанси для фінансистів [текст]: підручник. / О.А. Шеремет, І. В. Дем'яненко, К. В. Багацька [та ін.] за заг. ред. Т. А. Говорушко. - К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 612с.

References.

1. Akademichnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy. – available at: <http://www.sum.in.ua/s/ghenezys>.
2. Balabanov, I.T. (1994), *Finansovyi menedzhment* [Financial management], *Finansy i statistika*, Moskov, Russia, 224p.
3. Gudz, O.Ye. (2007), *Finansovi resursy silskogospodarskyh pidpriemstv* [Financial resources of agricultural enterprises], NNC IAE, Kyiv, Ukraine, 578p.
4. Kovalov, V.V. (1996), *Finansovyi analiz* [Financial analyze], *Finansy i statistika*, Moskov, Russia, 318p.
5. Maslovska, L. Ts. (2009), “Optimizatsia struktury finansovyh resursiv silskogospodarskyh pidpriemstv”, *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 65–69.
6. Oparin, V.M. (2000) “Finansovi resursy: problemy vyznachenya ta rozmishchenya”, *Visnyk NBU*, traven, pp.10-11.

7. Petlenko, Yu. (1998), “Problemy zabezpechenya odigovymy koshtamy v umovah ekonomichnoi kryzy”, *Finansy Ukrainy*, vol. 9, pp. 106–108.
8. Rebets, O.M. (2010) “Otsinka formyvannya finansovyh resursiv pidpriemstv v umovah rynku”, *Chasopys Ivano-Frankivskogo universytetu prava imeni Korolya Danyla Halytskogo Ivano-Frankivsk*, vol.2, pp. 187 – 196.
9. Resursy. Gloaariy. ru. – [Online], available at: http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RQlxzwx:#gltop.
10. Stetsiuk, P.A. (2008), *Teoriia i praktyka upravlinnia finansovymy resursamy* [Theory and practice of financial resources management], NNC IAE, Kyiv, Ukraine, 386p.
11. Tochilnikov, G.M. (1980), *Sotsialisticheskie finansy: voprosy teorii* [Socialist finance: theory], *Nauka*, Moskov, Russia, 200p.
12. Hovorushko, T. A. (2013), *Finansy dlia finansystiv : pidruchnyk* [Finance for financiers], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 612 p.